

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.228
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаника,
доктору економічних наук,
професору
**Левандівському Омеляну
Тарасовичу**

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри економіки Луцького національного технічного університету **Шубалого Олександра Михайловича** на дисертаційну роботу **Ходана Максима Анатолійовича «Місцеві бюджети як драйвер розвитку економіки територіальних громад у воєнний час»**, подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду Карпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

В умовах воєнного стану питання забезпечення фінансової спроможності територіальних громад набувають особливого значення, оскільки саме органи місцевого самоврядування виконують важливу роль у підтримці життєдіяльності населення, розвитку місцевої економіки, відновленні інфраструктури та реалізації державної регіональної політики. За таких умов місцеві бюджети перестають бути виключно фінансовим інструментом виконання повноважень і дедалі більше виступають одним із ключових чинників соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні економічної стійкості громад, адаптації бюджетної політики до сучасних викликів та пошуку ефективних механізмів

використання фінансових ресурсів у період воєнного стану й повоєнного відновлення України. Особливої уваги потребують питання зміцнення власної дохідної бази громад, підвищення ефективності бюджетних видатків, розвитку міжбюджетних відносин та впровадження сучасних інструментів бюджетного управління.

У цьому контексті дослідження теоретичних засад функціонування місцевих бюджетів, аналіз сучасного стану їх формування та використання, економетричне оцінювання чинників бюджетного розвитку, а також розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територіальних громад є своєчасним, актуальним і має важливе наукове та практичне значення.

У дисертаційній роботі автором досліджено теоретичні та прикладні аспекти формування й використання місцевих бюджетів як одного з ключових інструментів розвитку територіальних громад.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність

Дисертаційне дослідження Ходана Максима Анатолійовича ґрунтується на комплексному використанні сучасних теоретичних підходів, офіційних статистичних матеріалів, нормативно-правової бази, а також результатів досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Для досягнення поставленої мети здобувачем використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження, зокрема системний аналіз, економіко-статистичні методи, порівняльний аналіз, економіко-математичне моделювання та економетричні методи, що забезпечило належний рівень обґрунтованості отриманих результатів.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є логічно взаємопов'язаними, відповідають поставленій меті та завданням дослідження і базуються на результатах проведеного аналізу.

Автором здійснено комплексне дослідження теоретичних засад функціонування місцевих бюджетів, проаналізовано сучасні тенденції їх формування та використання в умовах воєнного стану, а також запропоновано практичні підходи до підвищення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територіальних громад.

Заслуговує на увагу використання здобувачем економетричного інструментарію для оцінювання впливу окремих економічних чинників на формування доходів місцевих бюджетів, а також застосування тесту структурних змін для підтвердження трансформації бюджетних процесів у воєнний період. Це дозволило підвищити достовірність отриманих результатів та сформульованих висновків.

Вірогідність результатів дослідження підтверджується достатнім обсягом використаної інформаційної бази, коректним застосуванням методів дослідження, апробацією основних положень роботи на науково-практичних конференціях, а також їх висвітленням у наукових публікаціях. У цілому сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, достовірними та становлять науковий і практичний інтерес.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях

Не викликає сумніву наукова новизна одержаних здобувачем результатів. У дисертації запропоновано нові наукові підходи до оцінювання ролі місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану, а також обґрунтовано напрями вдосконалення механізмів бюджетної політики з урахуванням сучасних викликів соціально-економічного розвитку України.

Заслуговують на увагу розроблені автором методичні підходи до комплексного оцінювання бюджетного розвитку територіальних громад із

використанням економетричного моделювання та аналізу структурних змін у бюджетних процесах. Використання сучасного аналітичного інструментарію дозволило отримати результати, які поглиблюють наукові уявлення про закономірності формування доходів місцевих бюджетів та вплив окремих економічних чинників на їх розвиток у воєнний період.

Практичний інтерес становлять запропоновані здобувачем підходи до вдосконалення бюджетного планування, розвитку міжбюджетних відносин та застосування партисипативного бюджетування як інструменту підвищення ефективності взаємодії органів місцевого самоврядування і жителів територіальних громад. Запропоновані рекомендації мають практичне значення для вдосконалення бюджетної політики та можуть бути використані під час формування стратегій розвитку територіальних громад.

Основні результати дисертаційного дослідження достатньою мірою висвітлені у наукових публікаціях автора. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць, серед яких 7 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у виданні, що індексується у міжнародній наукометричній базі Scopus, та 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Зміст опублікованих праць повною мірою відображає основні положення, наукові результати та висновки дисертаційної роботи.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у розробленні науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізмів формування, використання та управління місцевими бюджетами в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення України. Запропоновані автором підходи можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування під час прийняття управлінських рішень, формування бюджетної політики, розроблення програм соціально-

економічного розвитку територіальних громад, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти.

Практична цінність роботи підтверджується впровадженням окремих результатів дослідження у діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та закладів вищої освіти, що засвідчено відповідними довідками про впровадження. Це свідчить про прикладний характер одержаних результатів, їх актуальність та можливість практичного використання для вдосконалення бюджетного управління на місцевому рівні.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Під час аналізу дисертаційної роботи та наукових публікацій здобувача ознак порушення принципів академічної доброчесності не виявлено. Використані у роботі наукові джерела, нормативно-правові акти, статистичні матеріали та результати досліджень інших авторів супроводжуються належними посиланнями.

Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, а сформульовані в ній наукові положення, висновки та рекомендації є результатом особистих досліджень автора. Підстав стверджувати про наявність академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, її науковий рівень, логічність побудови та практичну спрямованість, вважаю за доцільне висловити окремі зауваження і побажання, які можуть слугувати предметом наукової дискусії під час захисту.

1. У табл. 1.3 на с. 52 здобувачем наведено динаміку надходжень до місцевих бюджетів України за 2018–2024 роки у номінальному грошовому вираженні. На с. 53–54 автором характеризується зростання окремих видів

надходжень та відновлення загального обсягу доходів у 2023–2024 роках. Водночас у розрахунках не здійснено коригування показників на інфляцію та зміну купівельної спроможності гривні. Хоча на с. 112 здобувач справедливо зазначає, що зростання доходів у 2022–2024 роках значною мірою має інфляційно зумовлений характер, відповідних розрахунків у порівнянних цінах у роботі не представлено. У зв'язку з цим постає питання: чи можна підтвердити реальну позитивну динаміку надходжень місцевих бюджетів, а не лише їх номінальне зростання, і наскільки могли б змінитися отримані висновки після приведення показників до порівнянних цін?

2. У табл. 2.7 на с. 110 представлено порівняльну оцінку дохідної спроможності бюджетів міст Львова та Івано-Франківська у 2024 році. У примітці зазначено, що доходи на одного мешканця розраховано із використанням показників чисельності населення станом на 1 лютого 2022 року. Ці самі показники чисельності населення використано для розрахунку видатків на одного мешканця у табл. 2.11 на с. 130. Водночас упродовж 2022–2024 років досліджувані міста зазнали значних і неоднакових міграційних змін, пов'язаних із прибуттям внутрішньо переміщених осіб та виїздом частини постійного населення. Тому хотілося б почути думку здобувача: наскільки стійкими є висновки щодо переваги Львова за показниками доходів і видатків на одного мешканця, якщо фактична чисельність населення у 2024 році могла суттєво відрізнятись від показників початку 2022 року? Чи доцільно було б застосувати сценарні розрахунки з використанням кількох альтернативних оцінок чисельності населення?

3. У підрозділі 2.2 здобувачем здійснюється оцінка ефективності видатків місцевих бюджетів. Зокрема, на основі показників табл. 2.11 на с. 130 та їх інтерпретації на с. 131–132 зроблено висновки щодо видаткової спроможності, соціальної орієнтації та можливостей фінансування публічних послуг у досліджуваних містах. Разом із тим обсяг видатків або видатки на одного мешканця передусім характеризують рівень бюджетної забезпеченості, але не завжди безпосередньо свідчать про ефективність використання коштів.

Більший обсяг видатків може бути пов'язаний як із вищою якістю послуг, так і з їх більшою вартістю або недостатньо ефективною організацією. У зв'язку з цим виникає питання: які показники безпосередніх і кінцевих результатів бюджетних програм доцільно було б додатково застосувати для розмежування понять «бюджетна забезпеченість» та «ефективність видатків»?

4. На с. 139–140 здобувачем представлено специфікацію економетричної моделі, у якій залежною змінною є загальний обсяг доходів місцевого бюджету м. Львова, а однією з незалежних змінних – обсяг міжбюджетних трансфертів. У табл. 2.14 на с. 144 отримано статистично значущий позитивний коефіцієнт при цій змінній, який на с. 145 інтерпретується як підтвердження стабілізаційної ролі міжбюджетних трансфертів. Водночас трансферти є безпосередньою складовою загального обсягу доходів місцевого бюджету, тобто між досліджуваними показниками існує також бухгалтерський взаємозв'язок. Тому постає питання: наскільки виявлений статистичний зв'язок можна трактувати як окремий економічний вплив, а не як наслідок включення трансфертів до складу залежної змінної? Чи не доцільно було б додатково оцінити модель власних доходів бюджету або доходів без урахування трансфертів?

5. У табл. 3.4 на с. 204 та табл. 3.5 на с. 207 наведено регіональну динаміку кількості проєктів бюджетів участі й обсягів виділеного фінансування за 2017–2025 роки. На с. 205 зазначено, що через переривчастість даних розрахунків середнього темпу приросту здійснювався за наявними роками спостереження. Водночас у таблицях не завжди можна однозначно встановити, чи порожня клітинка означає відсутність програми, нульове значення або відсутність інформації. Крім того, регіони відрізняються за чисельністю населення та кількістю громад, у яких фактично діяв бюджет участі. У зв'язку з цим хотілося б уточнити: наскільки зіставними є розраховані середні темпи приросту за наявності пропущених спостережень і різної кількості активних громад? Чи змінилися б результати регіонального

порівняння після нормування показників на чисельність населення або кількість громад, які реалізовували бюджет участі?

6. На с. 209–214 автором запропоновано концепцію воєнного партисипативного бюджету, який передбачає спрямування коштів на потреби безпеки, цивільного захисту, критичної інфраструктури, підтримки військових, ветеранів і постраждалого населення. На с. 210 наголошено на необхідності посилення процедур перевірки проєктів, оцінювання ризиків і контролю, а на с. 214 запропоновано можливість застосування спеціальних напрямів або квот для окремих цільових груп. Позитивно оцінюючи запропоновану концепцію, слід зазначити, що механізм її практичного застосування представлено переважно на концептуальному рівні. Тому доцільно було б уточнити: за якими критеріями має визначатися частка місцевого бюджету, що спрямовується на воєнне партисипативне бюджетування, та яким чином у запропонованій моделі можна забезпечити баланс між публічністю бюджетного процесу і необхідністю обмежувати доступ до інформації з міркувань безпеки?

Викладені вище зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, а лише покликані слугувати предметом наукової дискусії в подальших дослідженнях.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота **Ходана Максима Анатолійовича** на тему **«Місцеві бюджети як драйвер розвитку економіки територіальних громад у воєнний час»** є завершеною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, у якій розв'язано актуальне наукове завдання щодо поглиблення теоретико-методичних засад функціонування місцевих бюджетів та обґрунтування напрямів посилення їх ролі у розвитку економіки територіальних громад в умовах воєнного стану.

Одержані здобувачем наукові результати характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності, містять положення наукової новизни і мають практичне значення. Поставленої мети дослідження досягнуто, визначені завдання виконано, а сформульовані висновки та рекомендації відповідають змісту дисертаційної роботи. Основні результати дослідження достатньо повно висвітлено в наукових публікаціях здобувача та апробовано на науково-практичних конференціях. За структурою, змістом, обсягом, стилем викладу та оформленням дисертація відповідає встановленим вимогам.

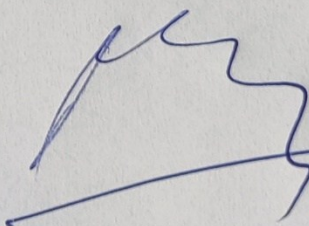
Висловлені дискусійні положення та зауваження не знижують загального позитивного враження від роботи, не впливають на достовірність одержаних результатів і можуть бути предметом подальших наукових досліджень автора.

За актуальністю теми, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів, ступенем їх обґрунтованості та повнотою оприлюднення дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Автор дисертації **Ходан Максим Анатолійович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри
економіки та міжнародних
економічних відносин
Луцького національного
технічного університету

Олександр ШУБАЛИЙ